

SREDNJOVJEKOVNA BAŠTINA I IDENTITET: KAKO SE SJEĆAMO KULINA BANA?

UDK/UDC: 351.853(497.15ZDK)

Prethodno saopćenje

Dr. sc. Mirza Džananović, docent
Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici

Sažetak

Cilj rada je analizirati odnos kantonalnih i lokalnih vlasti, organa i institucija u Zeničko-dobojskom kantonu prema kulturnoj baštini Bosne i Hercegovine, njejoj zaštiti i promociji kroz analizu odnosa prema srednjovjekovnoj baštini sa posebnim akcentom na Povelju Kulina bana i samog vladara. Rad predstavlja case study analizu za koju smatramo da na plastičan način može pokazati odnos institucija vlasti prema sopstvenoj baštini. Zeničko-dobojski kanton se nalazi u samom centru savremene Bosne i Hercegovine, ali ujedno predstavlja središnji prostor srednjovjekovne bosanske države i Kulinove Bosne. Naime, Povelja Kulina bana, zatim Bilionopoljska abjuracija, ali i čitav niz drugih materijalnih ostataka iz vremena Kulinove vladavine vezani su za prostor Zeničko-dobojskog kantona (ploča iz Muhašinovića, ploča Velikog sudije Gradješe). Logično bi bilo da upravo ovaj kanton prednjači po zaštiti i promociji kulturne baštine, naročito srednjovjekovne, ali situacija na terenu ipak govori drugačije. Analizirali smo zastupljenost imena Kulina bana u nazivima ulica, javnih ustanova i organizacija na području cijelog Zeničko-dobojskog kantona te pokazali njegovu (ne) zastupljenost u izgadnji kolektivne memorije društva. Također, analizirali smo i ulogu nevladinog sektora u promociji i zaštiti kulturne baštine, a poseban akcenat stavljen je na odnos grada Zenice prema Kulinu banu, kako u prošlosti tako i u savremenom dobu.

Ključne riječi: *Kulin ban, Zeničko-dobojski kanton, Zenica, kultura sjećanja, Bilino polje*

Uvod

Kultura sjećanja je fenomen koji posljednjih nekoliko decenija sve više privlači pažnju brojnih autora iz različitih naučnih disciplina.¹ Kolektivna memorija sastavni je dio svake zajednice i

---

1 Assmann, J. (2005), *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i identitet u ranim visokim kulturama*, Vrijeme, Zenica, 13.

važan je element u izgradnji njenog identiteta, a predstavlja niz praktičnih obrazaca i kulturnih sadržaja, koje ljudi uče da bi ih dekodirali i konvertovali u vlastiti identitet.² U savremenim društvima kultura sjećanja je birokratski i komercijalno organizovana i politički instrumentalizovana, a manifestuje kroz komemorativne skupove, obilježavanje značajnih datuma i događaja, izgradnju spomenika i drugih spomen obilježja i slično.³ Ipak, najdirektniji vid utjecaja vlasti, naročito lokalnih, na formiranje identiteta grada se može uočiti kroz imenovanje ulica, trgova i javnih institucija. To je najneposredniji vid promovisanja zvanične ideologije koji, osim praktičnih razloga lakšeg snalaženja u prostoru, za cilj ima i obilježavanje teritorije kroz demonstriranje vrijednosti koje važe u određenoj zajednici. Drugim riječima rečeno, nazivi predstavljaju konkretizaciju ideoloških predstava prošlosti na konkretnom prostoru čime se doprinosi izgradnji željenog identiteta.⁴ Time javni prostori postaju mjesta pisanja novih poglavlja zvanične historije odnosno naglašavanja onih važnijih i vrednijih spomena, bez obzira da li su u pitanju ličnosti, datumi ili događaji, pa su prilikom imenovanja ulica, trgova i javnih ustanova, najatraktivnije i najreprezentativnije mikrolokacije rezervisane za najbitnije ličnosti u proklamovanoj ideološkoj hijerarhiji.⁵

Međutim, sa promjenom političke i ideološke društvene stvarnosti dolazi i do izmjena teksta javnih prostora putem mijenjanja dotadašnjih naziva, a nerijetko i radikalnijim zahvatima izmjene fizičkog, materijalnog izgleda određene lokacije ili njenog dijela, kroz npr. uklanjanje ili uništavanje spomenika.⁶ Zbog toga se analiza naziva ulica, trgova ili javnih institucija kroz historiju može smatrati svojevrsnom arheologijom ideoloških slojeva javnih prostora. Takva istraživanja su naročito značajna i interesantna u zemljama sa čestim društvenim i političkim promjenama kao što je slučaj sa Bosnom i

2 Kuljić, T. (2006), *Kultura sjećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, Biblioteka XX vek, Čigoja štampa, Beograd, 6.

3 *Ibid.*, 22.

4 Marjanović, B., *Promjena vlasti, promjena ulica*, Diskrepancija, svezak 8, br. 12/2007., Zagreb, 106.

5 Grgin, B., *Primjeri selektivnog pamćenja: hrvatski srednjovjekovni vladari u nazivlju ulica i trgova najvažnijih hrvatskih gradova*, Povijesni prilozi, br. 32./2007, Zagreb, 284.

6 Asman, A. (2018), *Oblici zaborava*, Biblioteka XX vek, Čigoja štampa, Beograd, 84-89.

Hercegovinom i njenim susjedima. Interesovanje naučnika za takve analize na prostoru bivše Jugoslavije javilo se tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća, a dodatni impuls doživljava početkom novog milenijuma.⁷ Bosna i Hercegovina je, zahvaljujući svom specifičnom uređenju ali i zbog postojanja barem tri različite kulture sjećanja, vrlo zanimljiv prostor za analize pomenutog tipa o čemu svjedoče i do sada objavljeni radovi na ovu temu.⁸ Ipak, prostor Zeničko-dobojskog kantona i grad Zenica još uvijek nisu bili, izuzev fragmentarno, predmetom interesovanja istraživača.

Zaštita kulturne baštine i izgradnja kolektivnog sjećanja na prostoru Zeničko-dobojskog kantona

Teritorija koju danas pokriva Zeničko-dobojski kanton dobrim dijelom se podudara sa područjem nastanka srednjovjekovne bosanske države, kao i sa prostorom vladavine bosanskog bana Kulina.⁹ U starijoj literaturi pomenuti prostori su se povremeno nazivali starom ili pravom Bosnom, a u savremenom periodu Zeničko-dobojski kanton je jedan od dijelova Bosne i Hercegovine sa najvećim brojem reprezentativnih primjera materijalne i nematerijalne kulturne baštine.¹⁰ Zbog toga je posebno tužna činjenica da Zeničko-dobojski kanton do danas ne posjeduje neke od najvažnijih baštinskih ustanova kao što su Zavod za zaštitu spomenika i Arhiv. Pomenute ustanove predstavljaju temeljne institucije memorije te kao takve imaju ogroman značaj u pravnoj i tehničkoj zaštiti kulturne baštine, ali i njene trajne

7 Radović, S., „Politike simbola na gradskim ulicama: obrasci preimenovanja javnih prostora u postjugoslovenskim zemljama“, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 51, br. 2/2014, 118-120.

8 Vidjeti: Radović, S., „Grad, ulice i krajolici kao teme etnoantropološkog istraživanja nakon Ulica moga grada“, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 53, No. 2, 2016, 81-83; Šabić, I., Nikolić, M., *Jezik prostora i hodonimi Bosne i Hercegovine –(socio)onomastički pristup*, Lingua Montenegrina, god X/2, br. 20, Cetinje, 2017, 247-262; Grbac, I., *Linguistic landscape in Mostar*, Jezikoslovlje, 14. 2-3, 2013, 501-515.

9 Jalimam, S. (2019), *Kulin, veliki ban Bosne*, Udruženje za zaštitu intelektualnih i kulturnih vrijednosti „Zjenica“ Zenica, Zenica, 122-169.

10 Vidjeti stranicu Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine <http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici>

prezervacije u kolektivnoj memoriji kompletnog društva.¹¹ Nažalost, odsustvo institucija uveliko otežava proces njegovanja kolektivnog sjećanja na značajne događaje i osobe iz nacionalne prošlosti, što se može dobro vidjeti na primjeru Kulina bana i pojedinih elemenata iz perioda njegove vladavine.

Zeničko-dobojski kanton jedan je od deset administrativnih jedinica tog tipa u sklopu entiteta Federacije Bosne i Hercegovine, a čini ga ukupno dvanaest općina i gradova, uključujući i Zenicu koja je ujedno i administrativno sjedište kantona. Potrebno je naglasiti da se od 2013. godine svečano obilježava Dan Zeničko-dobojskog kantona, a kao datum je određen 29. avgust odnosno dan potpisivanja povelje Kulina bana. Isti datum se od kraja posljednjeg rata u Visokom slavi kao Dan grada, a svake godine se obilježava nizom različitih kulturnih manifestacija. Analizom naziva javnih ustanova na teritoriji Zeničko-dobojskog kantona utvrdili smo da samo osnovne i srednje škole u svom nazivu sadrže i imena pojedinih osoba. Od ukupno 65 osnovnih i 36 srednjih škola koje djeluju na teritoriji ovog kantona, samo dvije škole, u oba slučaja su u pitanju osnovne, nose naziv Kulin ban (Visoko i Tešanj). Situacija je nešto bolja kada su u pitanju nazivi ulica, pa tako skoro polovina lokalnih zajednica Zeničko-dobojskog kantona ima ulicu koja nosi ime po Kulinu banu, a u pitanju su općine Maglaj, Zavidovići, Žepče i Tešanj (naseljeno mjesto Jelah) te grad Zenica. Ako pomenutim lokalnim zajednicama dodamo i grad Visoko u kojem se nalazi OŠ „Kulin ban“ uz činjenicu da je Dan grada vezan za potpisivanje Povelje, možemo zaključiti da polovina opština i gradova te Zeničko-dobojski kanton kao administrativna jedinica institucionalno baštine sjećanje na Kulina bana i njegovu vladavinu. Interesantno je primjetiti da je ime Kulina bana zastupljenije u sjevernom dijelu Zeničko-dobojskog kantona, dok u južnom dijelu samo u Visokom imamo pomen ovog srednjovjekovnog vladara. Ipak, samo navođenje brojki često može dati netačnu sliku stvarne situacije na terenu, a primjer zastupljenosti naziva Kulina bana je najbolji dokaz za tu tvrdnju. Naime, uvidom u položaj ulica koje nose naziv Kulin ban lahko se uočava da su uglavnom u pitanju sporedni gotovo zabačeni putevi, vrlo kratke dužine i samim time bez posebnog značaja. Djelomično je izuzetak ulica, odnosno bulevar, u Zenici ali i tu je situ-

---

11 Kujundžić, E. (2011), *Humanistička baština, institucije memorije i digitalno doba*, Hamidović, Tuzla, 86-112.

acija specifična o čemu će više riječi biti u nastavku teksta.

U konačnici možemo zaključiti da je Kulin ban kvantitativno zastupljen u relativno zadovoljavajućoj mjeri u nazivima javnih institucija i ulica na području Zeničko-dobojskog kantona, ali da je iz kvalitativnog aspekta situacija potpuno suprotna. Očigledno su se lokalne vlasti uglavnom opredijelile za formalni vid obilježavanja i čuvanja od zaborava imena Kulin ban, dok je suštinski i sadržajno taj dio bosanskohercegovačke baštine u potpunosti marginalizovan. Uzroci takvom odnosu su višestruki i složeni, ali jedan od temeljnih je zapravo nedostatak odgovarajuće institucionalne koordinacije, ali i zaštite i promocije kulturne baštine na području Zeničko-dobojskog kantona. Uspostavom Zavoda za zaštitu spomenika i Arhiva ZDK dao bi se veliki podsticaj naučnom radu i širenju znanja o prošlosti cijele Bosne i Hercegovine, a navedene institucije bi također doprinijele okupljanju stručnog i sposobnog kadra koji bi bio na usluzi svim građanima Kantona. Dodatna pogodnost za uspostavu i normalno funkcionisanje pomenutih ustanova je i činjenica da se na Univerzitetu u Zenici, odnosno na Odsjeku za kulturalne studije Filozofskog fakulteta, već školuje stručan kadar sposoban da se uhvati u koštac sa problemima iz ove oblasti.

Kulin ban i Zenica –kratka historija komplikovanih odnosa

Već smo pomenuli da imenovanje ulica predstavlja vrlo bitan posao u svakome gradu prvenstveno iz praktičnih razloga, radi orijentacije u prostoru i lakšeg funkcionisanja različitih službi ali i pružanja različitih usluga poput dostavljanja pošte. Također smo naznačili i ideološku i identitetsku dimenziju davanja naziva ulicama, trgovima i javnim ustanovama. Historija imenovanja ulica u Bosni i Hercegovini možda i nije pretjerano duga ali je zato vrlo slojevita pa i intrigantna. Naime, za vrijeme vladavine Osmanskog carstva u Bosni nije postojala praksa zvaničnog, institucionalnog davanja naziva pojedinim ulicama, mada su postojali neformalni nazivi radi lakšeg snalaženja u prostoru, a koji su se najčešće davali po zastupljenosti pojedinih zanata. Praksa institucionalnog uređenja naziva ulica počinje dolaskom Austro-Ugarske uprave, a o tome se žustro raspravlja i na sjednicama Bosanskog sabora na kojem je u konačnici donesena

odluka da se table sa imenima ulica pišu na arebici, latinici i ćirilici i to na pločama zelene boje. Time počinje praksa „obilježavanja javnih prostora“ koje će se vjerno držati svaka vladajuća ideologija od monarhističke Jugoslavije, ustaške i komunističke vlasti, a taj princip nastavljaju primjenjivati i savremene političke elite. Ulice, trgovi i ostali javni prostori postali su poprište ideoloških borbi i svojevrsna bojna polja u ratovima sjećanja.

Na primjeru opština i gradova na području Zeničko-dobojskog kantona vidjeli smo ulogu i položaj Kulina bana u kontekstu obilježavanja javnih prostora. Vidjeli smo da u većini lokalnih zajednica na području ovog Kantona ime Kulina bana uopće nije zastupljeno u nazivima ulica, a da i u onim mjestima gdje se njegovo ime nalazi uglavnom su u pitanju sporedni i gotovo nevažni putni pravci. Svi navedeni podaci su indikatori odnosa određenih zajednica spram neke ličnosti i eventualnim historijskim i moralnim porukama koje se vežu za, u ovom slučaju, Kulina bana. Ipak, odnos Zenice prema Kulinu banu zaslužuje širu i detaljniju elaboraciju, a kako bi se taj odnos bolje razumio nužan je i kraći osvrt na historijat naziva pojedinih ulica i dijelova grada.

Korijeni savremenog urbanističkog razvoja Zenice vezani su za prostor osmanske čaršije koja se formirala uz lijevu obalu rijeke Bosne te desnu obalu rijeke Kočeve. Najvažnija ulica u gradu, oko koje se i formirala čaršija, odnosno privredni, zanatski i društveni centar Zenice, išla je u smjeru rijeke Kočeve prateći pravac kretanja rijeke Bosne. Ta ulica za vrijeme osmanske uprave naravno nije imala zvanični naziv, ali sudeći po podacima iz geodetskih planova iz sredine 19. stoljeća, njen ustaljeni naziv bio je Kočeva, po istoimenoj rijeci ali i mahali u gradu. Taj naziv je zadržan i tokom prve faze Austro-ugarske uprave odnosno sve do 1905. godine kada se ona naziva Kaiserringstrasse. Već naredne godine dolazi do nove promjene te se tada ulica naziva samo Kaiserstrasse, odnosno u prijevodu Carska ulica. Promjenom režima nakon Prvog svjetskog rata dolazi i do izmjene u nazivima ulica, pa tako zenička žila kucavica od 1921. godine nosi naziv po kralju Petru I Karađorđeviću.¹² Utjecaj ideologije na oblikovanje javnih prostora ponovo se pokazao tokom okupacije Zenice u Drugom svjetskom ratu. Neke od prvih odluka novih vlasti ticale su se redefinisanja izgleda pojedinih javnih prostora u gradu, na način da je

12 Đulbić, M. (2020), *Zenički leksikon*, Zenica, 223-224.

uništen spomenik jugoslovenskim junacima iz Prvog svjetskog rata, a izvršene su i promjene u nazivima ulica. Po Ćamilu Kazazoviću glavna ulica u gradu dobila je naziv po Anti Paveliću¹³, dok Mirsad Đulbić navodi da je novi naziv bio u čast Adolfa Hitlera, a da je jedna druga ulica u gradu nosila naziv ustaškog poglavnika.¹⁴ Ipak, bez obzira koja od pomenutih tvrdnji je tačna, u kontekstu teme ovog rada bitan je podatak da se praksa ideološkog oblikovanja naziva ulica nastavila i u ovom periodu, a slična situacija nastavila se i u periodima koji su uslijedili. Nakon okončanja Drugog svjetskog rata i uspostave komunističkog režima, ponovo je promijenjen naziv ali ovaj put u Glavnu ulicu. Međutim, već 1950. godine dolazi do nove promjene pa se naziv Glavna ulica mijenja u Ulica Maršala Tita, a on će se zadržati sve do 1994. godine. To je i najdugovječniji naziv glavne ulice u Zenici koja će tokom socijalističkog razdoblja doživjeti i najveću transformaciju i urbanističkom i arhitektonskom smislu. Naime, sredinom 60-tih godina sve češće su se čula mišljenja da najvažnija gradska ulica u Zenici ne zaslužuje da nosi naziv po Josipu Brozu Titu. Razlog za takav stav bio je utemeljen na činjenici da su ulica, ali i sam centar grada, u katastrofalnom stanju, odnosno da su zapušteni, neuređeni i kao takvi nedostojni imena Josipa Broza Tita.¹⁵ Interesantno je da se u prvi plan isticala činjenica da ulica nosi Titovo ime, a tek se onda isticalo da je to središnja gradska ulica, smještena u samom centru Zenice gdje se odvijao kompletan društveni život stanovnika. Ideološka dimenzija naziva imala je primat u odnosu na izgled centra grada i njegovo normalno funkcionisanje. U konačnici, i ulica i centar grada su prošli kroz intenzivan proces rekonstrukcije čime su poprimili moderan i, Tita dostojan, izgled. Doduše, do tada jedinstvena Ulica Maršala Tita, koja se prvobitno prostirala od Drvenog mosta do Carine čime je bila vjerovatno najduža ulica u gradu barem do izgradnje Bulevara Bratstva – Jedinstva, je skraćena na način da je dio od Carine do Kamenog mosta zadržao naziv po Titu, dio od Kamenog mosta do zgrade Uglovnica je nazvan Trgom oslobođenja, a ostatak ulice do Drvenog mosta

13 Kazazović, Ć. (1984), *Zenica u oružanoj revoluciji*, Muzej grada Zenice, Radovi VIII, Zenica, 69-70.

14 Đulbić, M., *loc. cit.*

15 Džananović, M. (2017), *Grad u dimnjacima – urbanizacija Zenice od 1945. do 1990. godine*, Udruženje za zaštitu intelektualnih i kulturnih vrijednosti „Zjenica“ Zenica, Zenica, 122-123.

je nosio naziv Ulica Jugoslovenske narodne armije.¹⁶ Krajem sedamdesetih Ulica Maršala Tita i Trg oslobođenja su pretvorene u pješačke zone, a kompletnoj ulici od Carine do Drvenog mosta je ponovo vraćen jedinstveni naziv po Josipu Brozu Titu.¹⁷ Takva situacija je ostala sve do 1994. godine kada je u Zenici došlo do masovne i sistematske promjene naziva gotovo svih ulica, pa tako i Titove koja tada dobija naziv Ulica Kulina bana.

Međutim, Kulin ban i Zenica imaju bogatu historiju odnosa koja je puno starija od te ratne 1994. godine. Naime, tokom socijalističkog perioda Zenica je prošla kroz intenzivan industrijski i urbanistički razvoj pri čemu se grad višestruko uvećao po broju stanovnika ali i po površini koju zauzima. Stotine novih stambenih blokova su podignute za smještaj novopridošlih stanovnika, formirana su potpuno nova naselja ispresijecana nizom modernih ulica. U jednom trenutku broj novih zgrada i ulica se uvećavao tolikom brzinom da lokalne vlasti nisu uspijevale izvršiti njihovo imenovanje i numeraciju, što je predstavljalo veliki problem i stanovnicima ali i različitim službama poput poštanske. Ipak, postepeno se uvodio red i u ovu oblast pa su sve zeničke ulice dobile i svoje nazive, a najveći broj njih je nosio imena po događajima i ličnostima iz Drugog svjetskog rata. Doduše, veliki broj tih ličnosti poticao je iz Zenice odnosno nosio je naziv po lokalnih herojima NOR-a, drugim pripadnicima antifašističkog pokreta itd. Veoma mali broj ulica je nosio naziv po historijskim ličnostima iz dalje prošlosti poput Kranjčevićeve ulice, Ulice Matije Gupca, Ivana Cankara, Ivana Gundulića, Vuka Karadžića itd.¹⁸ Jedina ulica u Zenici koja je nosila naziv po nekoj historijskoj ličnosti iz prošlosti Bosne i Hercegovine, a da nije bila vezana za period NOR-a, bio je upravo Kulin ban koji je svoju ulicu dobio u naselju Blatuša.¹⁹ Pomenuto naselje nastalo je tokom izgradnje omladinske pruge Šamac-Sarajevo kada

16 „Trg oslobođenja dobija novi izgled“, *Naša riječ*, Zenica, 30. oktobar 1968. godine, 11.

17 Vidjeti Plan grada 1:10.000, izdavač Opština Zenica, štampa Dom štampe Zenica, Zenica, 1982. godine.

18 Vidjeti Turističku kartu Zenice 1:10.000 sa nazivima svih ulica u gradu koju su 1975. godine izradili i objavili arhitekta Margareta Kužatko i Mugdim Čukle

19 „Imena novih ulica i trgova“, *Naša riječ*, Zenica, 13. april 1964. godine, 6; „Izmijenjeni nazivi nekih ulica“, *Naša riječ*, Zenica, 7. decembar 1966. godine, 3.

je napravljen čitav niz skromnih drvenih baraka. Izgradnjom pruge Blatuša je bila okružena rijekom Bosnom i željezničkom prugom te faktički u potpunosti odsječena od ostatka grada. Blatuša se konstantno izgrađivala, uprkos pomenutim urbanističkim nedostacima, te je imala karakter radničkog naselja sa vrlo specifičnom reputacijom. Naime, kolokvijalni naziv za Blatušu tokom cijelog socijalističkog perioda bio je Koreja zbog velikog broja tuča, nereda pa i ubistava koja su se dešavala u ovom dijelu grada. Ulica Kulina bana je posebno bila na glasu kao mjesto čestih narušavanja javnog reda i mira.²⁰

Početak devedesetih dolazi do značajnih društvenih, političkih i ideoloških promjena, praćenih ratnim sukobima na području, sada već, bivše Jugoslavije pri čemu je prostor Bosne i Hercegovine bio posebno žestoko zahvaćen. Intenzitet sukoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, veliki priliv izbjeglica u Zenicu i generalno teška politička, ekonomska, humanitarna i svaka druga situacija, vjerovatno su razlog zbog koje su nove vlasti tek 1994. godine počele sa izmjenama naziva ulica. Na sjednici Skupštine opštine Zenica, održanoj 6. juna 1994. godine, donijeto je Rješenje (broj: 01-023-12/94) o utvrđivanju novih naziva ulica, bulevara, trgova i mostova, kojim je većina dotadašnjih naziva zamijenjena novim. Na istoj sjednici donijeto je i Rješenje (broj: 01-023-11/94) o utvrđivanju novih naziva škola i ustanova.²¹ Pomenutim rješenjima iz temelja je izmijenjen identitet javnih prostora u Zenici barem na simboličkoj razini, što je i definitivno pokazalo da su došla neka nova vremena. Značajnije promjene uključivale su, naravno, ukidanje Ulice Maršala Tita koja je postala jednim dijelom Ulica Kulina bana, a drugim dijelom Londža; dotadašnji naziv Ulica Kulina bana postala je Blatuša; Bulevar Bratstva i jedinstva postao je Obalni bulevar, a Bulevar oktobarske revolucije i Bulevar Lenjina postali su Bulevar Kralja Tvrtka I, čime je još jedan srednjovjekovni bosanski vladar dobio svoje mjesto u Zenici. Osim njih, svoju ulicu dobila je i Kraljica Katarina, kao i dinastija Kotromanići, a interesantno jedna ulica je dobila naziv Bosanskih kraljeva.²² Time je srednjovjekovna bosanska historija, odnosno njeni vladari, ostva-

20 Džananović, M., *op. cit.* 52-54 i 108-110.

21 Službene novine opštine Zenica, Skupština opštine Zenica, godina XXVI, br. 3/94, 02. juli 1994. godine, br. odl. 55-70, 1-9.

22 Službene novine opštine Zenica, Skupština opštine Zenica, godina XXVI, broj 3/94, 02. juli 1994. godine, br. odl. 55-70, 1-9.

mila veliki napredak kada je broj ulica u Zenici u pitanju, što najbolje govori o promjeni paradigme u zeničkoj ali i bosanskohercegovačkoj svakodnevnici.

Međutim, time nije završena priča oko promjene naziva ulica, trgova i bulevara u Zenici. Sa promjenom vlasti 2000. godine vraćen je naziv Ulica Maršala Tita, ali ni Kulin ban nije ostao praznih ruku, pa je dotadašnji Obalni bulevar dobio naziv po ovom srednjovjekovnom bosanskom vladaru. Izgleda da su zenički vlastodršci skloni kompromisu, bez obzira koja politička opcija bila na vlasti, barem kada je promjena naziva ulica u pitanju. U jesen 2005. godine vodile su se rasprave o tome da li prvi predsjednik Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović, koji je par godina prije preminuo, treba da dobije ulicu u Zenici, te koja bi bila primjerena.²³ Većina se slagala da Alija Izetbegović treba imati ulicu u Zenici, ali konsenzusa nije bilo o tome koja tačno bi trebala biti preimenovana. Mnogi su smatrali da je samo glavna ulica adekvatna za ličnost kakva je bio prvi predsjednik, ali bi to podrazumijevalo uklanjanje Josipa Broza Tita kojeg su mnogi također smatrali izuzetno važnom ličnošću i podjednako dostojnim naziva centralne zeničke ulice. Dodatni argument za „opstanak“ Titove ulice bio je poziv na tradiciju, odnosno na naviku Zeničana da pomenutu ulicu vezuju za ime prvog predsjednika Jugoslavije. Lokalne vlasti su pribjegle kompromisnom rješenju, imajući na umu praksu iz socijalizma kada su se ulice sjekle, pa je tako prostor koji se u socijalizmu zvao Trg oslobođenja preimenovan u Trg Alije Izetbegovića, a ostatak ulice od Kamenog mosta do Carine je nastavio da baštini naziv Maršala Tita.

U čitavoj priči na Kulina bana se pomalo i zaboravilo, vjerovatno zbog činjenice da je najduži bulevar u gradu nazvan njegovim imenom. Međutim, Kulinu banu jednostavno nije suđeno da se konačno skrasi u Zenici. Naime, 2010. godine pokrenuta je inicijativa o ponovnoj promjeni naziva Bulevara Kulina bana. Ovaj put predloženo je da bulevar dobije naziv po, tada još uvijek živom, bivšem gradonačelniku (odnosno predsjedniku opštine) Ezheru Ezi Arnautoviću tokom čijeg mandata (1960.-1965.) je počela izgradnja ove saobraćajnice. Javnost u Zenici je ponovo bila podijeljena, a po gradu su se pojavili i grafiti „podrške“ Kulinu banu, pa su lokalne vlasti, radi mira u kući,

---

23 Đulbić, M., *loc. cit.*

ponovo pribjegle kompromisnom rješenju.²⁴ Bulevar je podijeljen na način da jedna trećina nosi naziv po Kulinu banu, a ostatak po Ezheru Arnautoviću. Interesantno je napomenuti da je tokom mandata Ezhera Arnautovića izgrađen dio bulevara koji sada nosi naziv po Kulinu banu, a najveći dio bulevara koji nosi naziv po zeničkom predsjedniku opštine napravljen je tokom mandata njegovih nasljednika. Doduše, Bulevar Kulina bana prolazi pored stadiona i naselja Bilino polje za koje se smatra da je mjesto potpisivanja izjave ili abjuracije, pa je vjerovatno taj momenat presudio u donošenju odluke prilikom razgraničavanja naziva jednog bulevara.

Uzimajući u obzir sve navedeno može se zaključiti da lokalne vlasti u Zenici nemaju jasno definiran i konzistentan stav prema Kulinu banu i njegovom značaju za ovaj grad. Ipak, postoji i drugačija strana priče u kojoj Kulin ban nije prinuđen na stalnu selidbu. Naime, nevladina organizacija pod nazivom Forum građana Zenice inicijator je nekoliko važnih projekata i aktivnosti s konačnim ciljem promocije srednjovjekovne baštine i naročito Kulina bana i njegovog perioda vladavine. Zahvaljujući radu Foruma građana 2003. godine u parku pored stadiona Bilino polje, a uz podršku lokalnih vlasti, postavljena je skromna spomen ploča povodom 800. godina od Bilinopoljske abjuracije. Isto udruženje je u avgustu 2019. godine, a povodom 830. godina od potpisivanja Povelje Kulina bana, iniciralo i realizovalo projekat uspostave historijskog parka Kulina bana. Prostor na kojem je 15-tak godina ranije postavljena spomen ploča, dodatno je uređen te obogaćen replikama Povelje Kulina bana, Bilinopoljske izjave i Ploče Velikog sudije Gradješe. Park je svečano otvoren 29. avgusta 2019. godine uz prisustvo najviših državnih, entitetskih, kantonalnih i gradskih vlasti, te je ustupljen građanima Zenice i svim posjetiteljima na trajno korištenje. Time je Kulin ban konačno pronašao svoje mjesto u Zenici.²⁵

24 <https://www.hrvatska-rijec.com/dijelu-bulevara-kulina-bana-dali-ime-bivseg-nacelnika-opcine-zenica/>, pristupljeno 29. februara 2020. godine

25 <https://zenicainfo.ba/2019/08/27/park-kulina-bana-dotjeran-pred-830-godina-od-povelje-kulina-bana/>, pristupljeno 29. februara 2020. godine

Zaključak

Izgradnja kolektivne memorije jednog društva važan je segment izgradnje identiteta i uspostave jasnog odnosa prema događajima i ličnostima iz prošlosti. Zeničko-dobojski kanton kao središnja bosanskohercegovačka regija, koja zauzima teritoriju na kojoj se prostirala Kulinova Bosna, odličan je uzorak za *case study* analizu odnosa savremenog bh. društva i naročito političkih elita spram pojedinih segmenata iz prošlosti Bosne i Hercegovine. Analizom je utvrđeno primjerena kvantitativna zastupljenost imena Kulina bana u procesu davanja naziva javnim ustanovama, ulicama i trgovima, u gradovima i opštinama Zeničko-dobojskog kantona. Ipak, analizom položaja i značaja ustanova, a naročito ulica utvrdili smo da su ulice nazvane po Kulinu banu po pravilu marginalnog značaja, a da ni jedan trg ili veća javna površina uopće ne nosi naziv po ovom srednjovjekovnom vladaru. Posebno je interesantna „sudbina“ Kulina bana u administrativnom sjedištu i najvećem gradu Zeničko-dobojskog kantona. Iako je Kulin ban jedini srednjovjekovni bosanski vladar koji je u Zenici svoju ulicu imao još u socijalističkom periodu, a takva praksa nastavljena je i kasnije, česte promjene i izmještanja nas navode na zaključak na odsustvo jasnog stava spram značaja Kulina bana. Ipak, uspostava historijskog parka posvećenog Kulinu banu i njegovoj vladavini ukazuje na potencijalno kristalisanje stavova i konačno priznavanje značaja ovog vladara.

Literatura:

Štampa:

1. Naša riječ, Zenica

Izvori:

1. *Plan grada*, 1:10.000, izdavač Opština Zenica, štampa Dom štampe Zenica, Zenica, 1982.
2. *Službene novine opštine Zenica*, Skupština opštine Zenica, godina XXVI, broj 3/94, 02. juli 1994. godine, br. odl. 55-70
3. Kužatko, M., Čukle, M. (1975), *Turistička karta Zenice*, 1:10.000, Opština Zenica, Dom Štampe Zenica, Zenica

Knjige:

1. Asman, A. (2018), *Oblici zaborava*, Biblioteka XX vek, Čigoja štampa, Beograd
2. Assmann, J. (2005), *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i identitet u ranim visokim kulturama*, Vrijeme, Zenica
3. Džananović, M. (2017), *Grad u dimnjacima – urbanizacija Zenice od 1945. do 1990. godine*, Udruženje za zaštitu intelektualnih i kulturnih vrijednosti „Zjenica“ Zenica, Zenica
4. Đulbić, M. (2020), *Zenički leksikon*, Zenica
5. Jalimam, S. (2019), *Kulin, veliki ban Bosne*, Udruženje za zaštitu intelektualnih i kulturnih vrijednosti „Zjenica“ Zenica, Zenica
6. Kazazović, Ć. (1984), *Zenica u oružanoj revoluciji*, Muzej grada Zenice, Radovi VIII, Zenica
7. Kujundžić, E. (2011), *Humanistička baština, institucije memorije i digitalno doba*, Hamidović, Tuzla
8. Kuljić, T. (2006), *Kultura sjećanja: teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti*, Biblioteka XX vek, Čigoja štampa, Beograd

Članci:

1. Grbavac, I., *Linguistic landscape in Mostar*, Jezikoslovlje, 14. 2-3, 2013.

2. Grgin, B., *Primjeri selektivnog pamćenja: hrvatski srednjovjekovni vladari u nazivlju ulica i trgova najvažnijih hrvatskih gradova*, Povijesni prilozi, br. 32/2007, Zagreb
3. Marjanović, B., *Promjena vlasti, promjena ulica*, Diskrepancija, svezak 8, br. 12/2007, Zagreb
4. Radović, S., „*Politike simbola na gradskim ulicama: obrasci preimenovanja javnih prostora u postjugoslavenskim zemljama*“, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 51, br. 2/2014, Zagreb
5. Radović, S., „*Grad, ulice i krajolici kao teme etnoantropološkog istraživanja nakon Ulica moga grada*“, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 53, br. 2/2016.
6. Šabić, I., Nikolić, M., *Jezik prostora i hodonimi Bosne i Hercegovine –(socio)onomastički pristup*, Lingua Montenegrina, god X/2, br. 20/2017, Cetinje

Internet:

1. <https://www.hrvatska-rijec.com/dijelu-bulevara-kulina-bana-dali-ime-bivseg-nacelnika-opcine-zenica/>, pristupljeno 29. februara 2020. godine
2. <https://zenicainfo.ba/2019/08/27/park-kulina-bana-dotjeran-pred-830-godina-od-povelje-kulina-bana/>, pristupljeno 29. februara 2020. godine
3. <http://aplikacija.kons.gov.ba/kons/public/nacionalnispomenici>

MEDIEVAL HERITAGE AND IDENTITY: HOW DO WE REMEMBER KULIN BAN?

Mirza Džananović, assistant professor
Faculty of Philosophy, University of Zenica

Summary

The aim of the paper is to analyse the relation of the cantonal and local authorities, bodies and institutions in the Zenica-Doboj Canton to the cultural heritage of Bosnia and Herzegovina, its protection and promotion through the analysis of treating the medieval heritage with special emphasis on the Charter of Kulin Ban and the ruler himself. The paper presents a case study analysis that we believe can show in a plastic way the attitude of the authorities towards their own heritage. The Zenica-Doboj Canton is located in the centre of modern Bosnia and Herzegovina, but it is also the central area of the medieval Bosnian state and Kulin's Bosnia. Namely, the Charter of Ban Kulin, followed by the Abjuration on Bilino polje, as well as a whole spectrum of other material remains from the time of Kulin's reign are related to the area of Zenica-Doboj Canton (Plaque from Muhašinović, Plaque of Grand Judge Gradješa). It would be logical for this canton to lead the way in protecting and promoting cultural heritage, especially the medieval ones, but the situation on the ground proves otherwise. We analysed the representation of Kulin's name in the names of streets, public institutions and organizations in the entire Zenica-Doboj Canton and showed its (in) representation in the establishment of the collective memory of society. We also analysed the role of the non-governmental sector in the promotion and protection of cultural heritage, with particular emphasis on the relationship of the city of Zenica to Kulin Ban, both in the past and in the present age.

Keywords: Kulin ban, Zenica-Doboj canton, Zenica, cultural memory, Bilino polje

R
B